

TÂC-MAHALL

XVI. asır, Türklerin 22 asırlık tarihlerinin en büyük devresidir. XVII. asır da, Türklerin büyüklük çağlarından biri sayılır. Bu asırda Osmanlı Türk imparatorluğu hafif bir gerileme gösterdiği halde, Hindistan Türk imparatorluğu, yüzyılın son yıllarına kadar yükselmekte ve gelişmekte devam etmiştir. Bu yazımızda, Hindistan Türk imparatorluğunun XVII. asrın ikinci yarısında gerçekleştirdiği bir sanat şaheserinden, Tâc - Mahall'den bahsedeceğiz.

Bu yıllarda Hindistan Türk imparatorluğunun başında Şâh-i Cihan vardı. Bu büyük hükümdar, Timur'un 9. ve Timurluları Türkistan'dan Hindistan'a getiren Bâbur'ün 4. kuşaktan torunudur. Eşi Ercmend Bânû'ya olan sevgisiyle ünlüydü. "Pâdşâh-Beğim" yani "imparatoriçe" sanını taşıyan ve Mümtaz - Mahall" diye anılan bu hanım yaşadığı müddetçe Şâh-i Cihan, başka bir kadınla ilgilenmemişti. Bir Türk kumandanınının, Âsaf Han'ın kızı olan Ercmend Bânû, Şâh-i Cihan'dan bir yaş büyüktü. 14. çocuğu olan Cevher-Ârâ Beğim'i doğururken öldü. Şâh-i Cihân, sonsuz derecede kederlendi. Bu kederden, birçok mimarî tarihçisinin dünyanın en güzel mimarî eseri olduğunu söyledikleri Tâc-Mahall doğdu.

Eşini kaybedince bütün saçları ağaracak derecede üzülen Şâh-i Cihân, Ercmend Bânû'nun adını ölümsüz kılmak için, büyük bir anıt - kabir yaptırmaya karar verdi. Bu anıt - kabir, firavunların piramidleri gibi muazzam bir taş yığından ibaret olmayacak, Ercmend Bânû'nun güzellik ve zerafetine yakışır bir eser hâlinde, gelecek nesillerin hayranlığını kazanacaktı. Böyle bir eserin gerçekleştirilmesi için acele edilemezdi. Bütün dünyadan, Avrupa'dan, İran'dan, Türkiye'den, Türkistan'dan, Hindistan'ın her tarafından mimarlar ve sanatkârlar çağırıldı. Hepsinden birer proje istendi. Şâh-i Cihan, İstanbul'dan gelen ve Mimar Sinan'ın talebesi olan Mehmed İsâ Efendi'nin projesini beğendi. Bu projenin büyük bir maketi yapıldı ve bu maketin aynen gerçekleştirilmesine karar verildi.

Bu suretle inşası 22 yıl devam edecek olan dünyanın en zarif anıtına başlandı. Başmimar İstanbullu Mehmed İsâ Efendi'ye Semerkanlı bir Doğu Türkü olan Mimar Muhammed Şerif yardım ediyordu. Eserin azametli kubbesi, kubbe mimarlığında büyük ihtisası olan gene Mimar Sinan'ın talebesinden İstanbullu İsmail Efendi tarafından yapılıyordu. Mermer üzerine oyulacak yazılar için, İstanbul'dan Hattât Settâr Efendi getirilmişti. Tuğraları, Emânet Han adında Şîrazlı bir İranlı sanatkâr çiziyor, mermerleri Muhammed Hanîf adında Agralı bir Müslüman Hindli oyuyordu. Bu 6 büyük sanatkârın beşi, ayda biner rupi, bugünkü paramızla 75.000 TL kubbe mimarı İsmail Efendi ise, bu miktarın yarısı kadar maaş alıyorlardı. Bu suretle 5 sanatkârın her birine 22 yılda toplam olarak on sekiz: milyon 900.000 TL ödendiği anlaşılır. 6 sanatkârın 22 yıllık maaşlarının toplamı ise 104 250 000 TL bulur. Eser tamamlandıktan sonra aldıkları hediyeler, bu rakamın dışındadır. İkinci derecede sanatkârlara ve binlerce işçiye de

ödenen para hesap edilirse, yalnız işçilik olarak bugünkü paramızla yüz milyonlarca lira sarfedildiği anlaşılır.

Bu yazımızın başlıca kaynağını teşkil eden Hindistan Müslümanlarından Mevlevî Muînüddîn Ahmed'in İngilizce "The Taj" adlı eserinde belgeleriyle yazdığına göre, Tâc-Mahall'e ve etrafındaki ilâve anıtlara 30 milyon rupi, bugünkü paramızla takriben 2 milyar 250 milyon TL harcanmıştır. Bu miktar, Tâc – Mahal'den yüzyıl kadar önce Kanunî Sultan Süleyman'ın İstanbul'da yaptırdığı Süleymâniye külliyesine harcanan paranın iki misli kadardır.

Tâc - Mahall, 11.881 metre kare bir alan kaplar. Bu alan, asıl anıtın kapladığı sâhadır. Büyük bahçesi ve bu bahçenin içindeki ek anıtlarla eserin umumî heyeti, birkaç misli bir büyüklüktedir. Âbide, iki muazzam tepsi üzerine inşa edilmiştir. Birinci tepsi kırmızı taştan, daha üstte olan İkincisiyse, beyaz mermerdendir, ilk tepsi zeminden 1,5 metre, İkincisi, 6 metre yüksekliktedir. Merdivenle çıkılır. Birinci tepsi, her kenarı 109 metre olan bir karedir. Asıl âbide, bu karenin üzerinde yükselir. Tâc - Mahallin kubbesinin yerden yüksekliği 82 metredir. Sultanahmed Camii'nin kubbe yüksekliği 43 metre olduğuna göre, hayli yüksek olduğu anlaşılır. Fakat yanlara doğru fazla yayılmamış, bilâkis toplanmıştır, inşaatta son derece berrak, da- damarsız beyaz mermer kullanılmıştır. Aynı mermerden, anıtın çevresine 4 minare yapılmıştır. Minareler, İstanbul minareleri kadar yüksek ve ince değildir. Her biri 42 metredir. Gece, mehtabın ve gündüz güneş ışığının muhtelif saatlerde âbidenin muhtelif cephelerine aksi, Tâc - Mahall'in manzarasını her an değiştirmektedir. Âbidenin içinde bulunduğu muazzam bahçe, ağaç ve çiçek tarhlarıyla pek güzel bir şekilde bezenmiştir. Hindistan Türk imparatorluğunun o zamanki başkenti olan Agra şehrine hâkim olan Tâc - Mahall, Cemne nehrine yanmaktadır. Bahçedeki mermer havuzda âbide olanca ihtişamıyla akis yapmaktadır.

Çok yüksek bir teknik bilginin eseri olarak k bul edilen kubbenin altında, dört yanda dört tane dev kapı vardır. Her birinin yüksekliği 32 metredir. Âbidenin dört tarafına, Yâ-Sîn sûresinin tamamı çok büyük ve eşsiz sanatkârlıkla yazılmıştır. İstabullu Hattât Settâr Efendi'nin eseri olan bu ya mermere o şekilde oyulmuştur ki, uzaktan kabartı gibi görünmektedir. Uzaktan bakılınca, 30 metre yüksekteki satırlar da, zemine yakın satırlar da, aynı büyüklükte harflerle okunmaktadır. Settâr Efen harflerin iriliklerini, bu şekilde ayarlamış, yükseğe çıkıldıkça harfleri büyötmüştür.

Âbidenin duvarları ve iç bölmeleri, akustik kurallarına son derece uygun bir şekilde yapılmıştır. Öyle ki, içinde Kur'ân okundukça, çok cazip insanı büyüleyici yankılar, birbirini takip etmektedir. Mermer duvarlara yüzbinlerce akik, sedef, zafir, yemeni, yeşim ve zeberced

gömülmüştür. Bu arada duvarlara gömülü 42 zümrüt, 142 yakut, 6 pırlanta ve 50 tane gayet iri inci, son yüzyıllardaki karışıklıklarda yağma edilmiştir.

Abidenin en üst katında, her kenarı 4 metre olan ve “Muhaccer” denen, yerden 2 metre yükseklikte, oyulmuş mermerden 3 kafesle süslü blokta, Tâc - Mahall’in şerefine inşa edildiği Ercemend Bânû Pâdşâh-Beğim Türkmen’in mermer sandukası vardır. Ercemend Bânû’dan 36 yıl sonra 72 yaşında ölen Şâh-i Cihân, Evrengezib Âlemgîr Şah tarafından, Muhaccer’in bir kenarındaki sandukanın altına gömülmüştür. Âlemgîr Şah, Şâh-i Cihân ile Ercemend Bânû’nun oğludur. Bu suretle iki büyük âşık, ebedî uykularına, yanyana uyumaktadırlar.

Tâc - Mahall’in inşaatında yalnız beyaz mermer kullanılmıştır. Büyük mermer bloklar, Agra’ya, 350 km. uzakta bulunan bir ocaktan kesilmiş ve yontulmuş olarak getirilmiştir. Âbidenin bahçesine, başlı başına bir şaheser olan büyük bir cümle kapısından girilmektedir. Bu bahçenin içinde bir cami ve daha birçok bina vardır ki, hepsinin yapımına asıl âbide kadar itina gösterilmiştir. Tâc - Mahall’in umumî görünüşü, bu binalarla beraber tam bir birlik meydana getirmekte, her parça, diğerini tamamlamaktadır. Tâ uzaktan Tâc-Mahall’i gören, bahçesinin cümle kapısından âbideye yaklaşmaya başlayan bir ziyaretçi, her adımda yeni bir güzelliği farketmekte ve heyecandan heyecana düşmektedir.

Dünyanın belki en büyük mimarlık şaheseri olan bu Türk âbidesi 22 yıllık bir çalışmadan sonra bittiği zaman, Şâh-i Cihân çok sevinmiş ve şu mânâya gelen bir beyit söylemiştir:

“Devir, Tanrı’nın kudretinin insanlar tarafından gözle görülmesi için, bu âbideyi meydana getirmiştir”.

Kaynak: Yılmaz Öztuna, Türk Tarihinden Yapraklar, MEB, İstanbul, 1989. S. 263-267